

PENGARUH BUDAYA MELAYU DALAM GELAGAT PEMBAHAGIAN HARTA PUSAKA DI MALAYSIA

(The Influence of Malay Culture in Inheritance Distribution in Malaysia)

Jasni Sulong
jasni@usm.my

Bahagian Pengajian Islam,
Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan,
Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang,

Abstrak

Orang Melayu mempunyai budaya yang khusus yang biasa diberikan jolokan “budaya Melayu”, “perangai orang Melayu” atau “adat Melayu”. Beberapa elemen yang dihubung kait dengan amalan adat, termasuklah dari aspek pembahagian harta pusaka. Pengaruh adat ini bukan sahaja memberikan kesan kepada corak pembahagian harta pusaka, malah juga kepada gelagat dalam pengurusan pembahagian harta pusaka. Berdasarkan amalan, pengaruh adat ini mengatasi peraturan yang ditetapkan dalam agama. Misalnya, harta dibahagikan secara sama rata antara adik-beradik lelaki dengan perempuan. Kebiasaannya pembahagian harta pusaka tidak dilakukan sehinggalah kedua-dua pasangan meninggal dunia. Campuran antara adat dengan agama dalam praktis ini menunjukkan berlakunya asimilasi budaya ke atas agama. Amalan ini berkembang dalam masyarakat, sehingga menyebabkan sesetengah anggota masyarakat tidak dapat membezakan antara ajaran agama dengan budaya. Oleh sebab itu, kajian ini dilaksanakan untuk menyetengahkan percampuran antara budaya dengan gelagat, dan pengaruhnya dalam budaya masyarakat Melayu di Malaysia. Penelitian membandingkan hukum syarak dengan amalan adat, terutama mengenai corak pembahagian harta pusaka. Hasil kajian menunjukkan gelagat dan budaya masyarakat Melayu terhadap adat dan agama di Malaysia, dan menganjurkan langkah-langkah asimilasi supaya adat yang diamalkan bertepatan dengan syariat Islam.

Kata kunci: Melayu, budaya, harta pusaka, gelagat, Islam

Abstract

The Malays have specific practices normally termed as “Malay culture”, “Malay behaviour” or “Malay customs”. One element related to such practices is the distribution of inheritance. Influences from these customary practices do not merely affect the method of distribution but also the trend in managing the distribution as well. In practice, this influence supersedes laws as ordained by religion. One example is an estate that is divided equally among brothers and sisters. Normally, apportionment of an estate is not executed until a couple is deceased. This hybrid practice shows there is cultural assimilation in religious practices. Such practices have seeped into the community, so much so that some members of the community are no longer able to differentiate between culture and religion. As such, this research aims to expose the fusion of custom and common practice, as well as its impact on the culture of the Malays in Malaysia. The observation focused on a comparative method between Islamic law and customary practice, especially in the distribution of inheritance. The findings present the cultural practices of the Malays with regard to custom and religion in Malaysia, and outlines steps to be taken to ensure such assimilated practices are in line with Islamic law.

Keywords: Malay, custom, inheritance, attitude, Islamic law

PENDAHULUAN

Gelagat merupakan tingkah laku atau perangai yang menjadi tabiat setiap manusia. Gelagat terbentuk melalui persekitaran dan tradisi yang mempengaruhi kehidupan seseorang agar melakukannya secara berterusan dalam sesebuah komuniti. Hubungan gelagat individu dengan komuniti ini bergabung jalin dan menjadi faktor terbesar dalam menggerakkan sesuatu tradisi. Dalam hal ini, setiap individu dan komuniti mempunyai bentuk gelagat yang tertentu, mengikut pengalaman dan persekitaran masing-masing. Begitu juga dengan persoalan gelagat bagi komuniti orang Melayu di negara ini.

Makalah ini bertujuan untuk meneliti gelagat orang Melayu dan pengaruh asimilasi budaya dan agama, khususnya dalam perkara yang berkaitan dengan pembahagian harta pusaka. Penemuan ini diharap dapat membantu menyelesaikan kemelut isu pewarisan harta kepada generasi seterusnya, sama ada melibatkan pindah milik semasa hidup atau selepas kematian bagi memastikan kebajikan waris sentiasa terjamin. Pembahagian harta sepencaharian antara pasangan dalam perkahwinan juga diberikan keutamaan dalam kalangan masyarakat Melayu. Perhatian ini

mencerminkan gelagat masyarakat Melayu terhadap pemilikan harta. Gelagat ini pula akan dibincangkan menurut tuntutan syarak agar budaya yang diamalkan selari dengan tuntutan pembahagian harta pusaka dalam Islam.

Orang Melayu dan Islam

Orang Melayu merupakan penduduk asal yang mendominasi wilayah Asia Tenggara. Terdapat pelbagai istilah bagi memperihalkan orang Melayu sama ada dari sudut antropologi, sosiologi mahupun undang-undang. Etimologi “Melayu” biasanya dikaitkan dengan maksud “cepat dan deras”, “penyeberang” dan “pengembara”.¹ Kebiasaannya, takrifan bagi memperihalkan “orang Melayu” ditujukan kepada mereka yang beragama Islam dan boleh bercakap Melayu. Takrifan ini pernah dilontarkan oleh Wilkinson bahawa, “*Anyone who is a Moslem and speaks the Malay tongue is accepted as a Malay whatever his ancestry;*” Takrifan ini meletakkan agama sebagai ciri utama sebelum penguasaan bahasa kerana sebahagian daripada masyarakat bukan Islam di negara ini boleh berbahasa Melayu dengan baik. Kepercayaan kepada agama Islam dalam kalangan orang Melayu adalah bertitik tolak daripada penerimaan agama Islam sebagai agama yang dianuti oleh raja-raja Melayu terdahulu. Hal ini adalah disebabkan oleh sikap orang Melayu yang sangat taat kepada pemerintah sejak zaman awal lagi. Apabila sultan mengisytiharkan agama Islam sebagai agama kepercayaan, maka orang Melayu dibawa memasuki Islam sehingga sebahagian daripada mereka menjadi sangat fanatik.²

Peletakan Islam sebagai elemen bangsa Melayu merupakan suatu hubungan yang kukuh di negara ini. Pertimbangan ini disifatkan sebagai *ethno-religious* kerana anutan kepada agama dianggap sebagai salah satu pola utama yang membentuk rupa bangsa tanpa melihat kepada bangsa asal.³ Dalam hal ini, seorang Inggeris, Cina, India, Portugis, Iban atau Dayak juga boleh diistilahkan sebagai “Melayu” apabila mereka menganut agama Islam dan berkebolehan untuk bertutur dalam bahasa Melayu. Oleh sebab konsep *ethno-religious* ini, mana-mana bangsa bukan Melayu yang memeluk agama Islam disebut sebagai telah “masuk Melayu”. Mereka akan dianggap “orang Melayu” meskipun latar belakang antropologi bangsa dan keturunannya berlainan. Keadaan ini menyebabkan berlakunya konflik identiti kepada anggota masyarakat tersebut sama ada mereka boleh dianggap Melayu atau tidak.⁴

Dalam Perlembagaan Persekutuan, di samping elemen agama dan bahasa, ada elemen lain juga yang turut diambil kira dalam mentakrifkan orang Melayu, iaitu berdasarkan amalan adat, asal usul keturunan dan tempat kelahiran seseorang.⁵ Kemasukan elemen ini memberikan lebih pengkhususan pada ciri dan jati diri orang

Melayu sehingga mengeluarkan mereka yang tidak mengamalkan adat Melayu, tidak mempunyai ibu bapa yang berbangsa Melayu dan tidak dilahirkan di Persekutuan atau Singapura.⁶ Definisi Perlembagaan Persekutuan ini mempunyai kesan undang-undang ke atas tafsiran Melayu kerana mereka yang menepati peruntukan ini akan mendapat hak istimewa sebagai orang Melayu menurut peruntukan undang-undang negeri atau undang-undang Persekutuan.⁷

Hubungan perkahwinan bangsa lain dengan orang Melayu, misalnya Cina dan India turut memberikan kesan kepada identiti baharu keturunan kacukan tersebut,⁸ yang dikenali sebagai keturunan “Baba dan Nyonya”,⁹ “Jawi Peranakan” dan “Mamak”.¹⁰ Hasil asimilasi bangsa dan akulturasi budaya dengan orang Melayu di negara ini, maka lahirlah satu gelagat dan perwatakan tertentu dalam kalangan masyarakat di Tanah Melayu.¹¹

Gelagat dan Perwatakan Orang Melayu

Gelagat ialah gerak-geri, tingkah laku, riak, tabiat, petanda, perangai dan perilaku yang ditunjukkan dan diamalkan dalam masyarakat.¹² Setiap individu mempunyai gelagat (*character*) yang tersendiri dan begitulah juga bagi satu-satu unit rumpun bangsa. Persamaan pada gelagat dan watak akan membentuk suatu identiti bagi kelompok tersebut. Bagi orang Melayu, nilai unik yang sama antara mereka menjadi identiti kepada rumpun bangsa. Identiti ini boleh dikenal pasti melalui amalan gerak-geri dan tingkah laku yang menjadi tradisi dari zaman ke zaman. Oleh sebab itu, pengenalan sesuatu bangsa juga boleh dikenal melalui gelagat yang sama yang ditunjukkan dan diamalkan dalam kalangan masyarakat.¹³

Berdasarkan catatan para sarjana, pelbagai gelagat orang Melayu telah dikemukakan sama ada yang positif atau negatif. Perihal ini dianalisis dan dikemukakan secara berbeza-beza, sesuai dengan perbezaan perspektif dan latar belakang sarjana yang membincangkannya. Berdasarkan perspektif sarjana Barat, misalnya Frank Swettenham, gelagat orang Melayu boleh dilihat berdasarkan dua perspektif, sama ada yang positif atau negatif. Aspek positif yang dilakarkan tertumpu pada adab sopan orang Melayu yang tidak suka menunjuk-nunjuk dan bersikap amanah.¹⁴ Gelagat negatif orang Melayu pula adalah berkaitan dengan sikap suka bermewah, gemar meminjam, sikap bertangguh, fanatik dalam agama, mempercayai perkara karut,¹⁵ malas dan tidak mengutamakan waktu. Gambaran ini ditulis oleh Swettenham dalam *Malay Sketches*¹⁶ (t.th), iaitu:

The real Malay is ..... but he is extravagant, fond of borrowing money, and very slow in repaying it..... He is a Muhammadan and a fatalist, but he is also very superstitious..... He is, however, lazy to a degree, is without method or order of any kind, knows no regularity even in the hours of his meals, and considers time as of no importance.

Gelagat ini sebenarnya berpaksi pada corak kehidupan orang Melayu yang santai dan mudah pada waktu dahulu.¹⁷ Rata-rata orang Melayu tidak berpelajaran tinggi, melainkan anak golongan bangsawan dan hartawan.¹⁸

Orang Melayu sangat mentaati ketua seperti raja, imam dan penghulu sehingga mereka dinilai sebagai sangat mementingkan nilai politik, agama dan budaya yang sehingga hari ini menjadi elemen utama dalam tamadun Melayu.¹⁹ Bagi orang Melayu, dua entiti politik mereka ialah raja dan alim ulama.²⁰ Bagi mereka, pemerintah ialah pemegang amanah yang diwariskan oleh agama untuk menjaga kebajikan, sama ada dari aspek dunia atau akhirat. Walaupun elemen kepercayaan ini turut disaluti unsur adat dan mistik seperti daulat dan keramat, namun gabung jalin antara adat dengan agama menjadikan orang Melayu tidak dapat dipisahkan daripada dua institusi penting tersebut sejak zaman-berzaman.²¹

Sementara dalam hal ehwal ekonomi dan harta, orang Melayu dahulu digambarkan sebagai bersikap pasif. Gelagat ini bukan sahaja digambarkan oleh para pegawai kolonial terawal, malah juga oleh sarjana Melayu seperti Abdullah Munsyi²² dan Mahathir Mohamad.²³ Orang Melayu dikatakan bersikap suka bertanggung, kurang rajin bekerja dan lebih minat untuk berpolitik.²⁴ Gelagat negatif lain orang Melayu lambat bertindak, suka mengalah pada keadaan dan tidak berusaha untuk memajukan diri.²⁵ Keadaan ini menyebabkan orang Melayu bertindak pasif dalam mengumpul kekayaan.²⁶

Walau bagaimanapun, pandangan negatif ini tidaklah diterima bulat-bulat, kerana sebahagian besar sarjana Melayu ada yang menolaknya seperti Syed Hussein al-Attas.²⁷ Orang Melayu sebenarnya rajin, bijak dan maju serta banyak mencapai kejayaan sejak dahulu. Sejarah dengan jelas menunjukkan bahawa orang Melayu telah mempunyai sistem politik dan undang-undang tersendiri sejak abad ke-13, mempunyai hubungan diplomatik dengan negara China, memperkembang empayar kerajaan Melayu sehingga keseluruhan gugusan kepulauan Melayu pada abad ke-14, dan menjadikan bahasa Melayu sebagai *lingua franca*.²⁸ Pengaruh bahasa, jalinan diplomatik dan penguasaan politik menunjukkan tahap kemajuan dan intelektual dalam kalangan orang Melayu pada masa dahulu.

PENGARUH “MELAYU” DALAM PEMBAHAGIAN HARTA PUSAKA

Berdasarkan perbincangan, orang Melayu yang beragama Islam mempunyai gelagat tertentu yang menjadi identiti mereka. Gelagat mereka ini melangkaui sempadan ajaran agama. Hal ini berikutan latar belakang adat resam dan budaya orang Melayu bercampur baur antara ajaran Islam dengan kepercayaan adat tempatan serta pengaruh masyarakat serantau.²⁹ Percampuran ini menyebabkan sesetengah ajaran Islam telah ditafsir berasaskan adat Melayu berbanding dengan hukum syarak.

Keadaan ini menyebabkan pentafsiran orang Melayu terhadap hukum turut memberikan kesan pada gelagat pembahagian harta pusaka. Kesannya, pada hari ini pembahagian harta sepencarian didahulukan berbanding dengan pembahagian harta pusaka. Pembahagian harta pusaka juga sering tertangguh sehingga kedua-dua ibu bapa meninggal dunia, berlakunya pembahagian harta pusaka secara sama rata atau mengikut adat, serta menyekat waris yang bukan Melayu daripada mewarisi harta pusaka.

PEMBAHAGIAN HARTA SEPENCARIAN DAN PEWARISANNYA

Harta sepencarian merupakan sebahagian daripada adat Melayu yang mengutamakan hak antara pasangan dalam sebuah keluarga melalui perkongsian hidup.³⁰ Pengaruh ini adalah berasaskan tanggungjawab lelaki dan wanita yang dianggap setara dalam perkongsian hidup berkeluarga. Dalam hal ini, seorang suami bertanggungjawab menyediakan rumah dan mencari nafkah, sementara tanggungjawab isteri pula adalah untuk menguruskan rumah tangga dan anak-anak. Kesan budaya ini menyebabkan isteri turut mempunyai hak khusus ke atas harta sepencarian sebelum diagihkan harta peninggalan mengikut pembahagian harta pusaka.³¹

Tradisi dan budaya ini diamalkan meskipun isteri tidak bekerja kerana mereka sama-sama menjalani kehidupan berumah tangga dan memainkan peranan masing-masing. Sumbangan isteri sebagai suri rumah tangga adalah besar kerana isteri merupakan pembantu suami, terutama dalam urusan rumah tangga, makan minum dan penjagaan anak-anak.³² Isteri juga kadangkala menjadi “bank” suami dan bertanggungjawab membelanjakan harta tersebut untuk keperluan keluarga secara bijaksana.³³ Gelagat ini berterusan sehinggalah anak-anak berumah tangga dan dapat meneruskan kehidupan mereka sendiri. Akhirnya, waris yang tinggal bersama-sama ibu bapa hanyalah anak bongsu atau anak yang masih belum berkeluarga. Kebiasaannya, harta rumah dan hartanah akan diwariskan kepada anak tersebut secara adat melalui konsep penerusan harta sepencarian tadi untuk diberikan hanya

kepada waris yang tertentu. Swettenham (1948) mengulas mengenai gelagat ini dan menyatakan bahawa:³⁴

When the men of the family grew up and married, they would each establish themselves near or far, while the old people and the girls remained in the original house till all the children were married or the parents died, or, more commonly, brought up children to inherit the usufruct of the land and occupy the house...

Jelasnya, kebiasaannya anak perempuan akan mewarisi rumah keluarga.³⁵ Anak-anak yang lebih tua atau anak lelaki akan mendirikan rumah sendiri setelah berkahwin atau mendiami rumah yang diwarisi oleh isteri masing-masing:³⁶

The sons left the homestead of their parents when they married and settled with their wives' families or elsewhere. In time therefore the homestead came to consist of sisters (or women more remotely related in the female line) together with their husbands and children.

Keadaan ini membentuk satu situasi, iaitu waris yang lain tidak akan mempersoalkan lagi gelagat pembahagian harta pusaka tersebut dan berpuas hati dengannya.

PENANGGUHAN PEMBAHAGIAN HARTA PUSAKA

Sikap suka bertanggung orang Melayu bukan sahaja dalam hal ehwal kerja harian, malah turut berlaku dalam kes pembahagian harta pusaka. Apabila ibu atau bapa meninggal dunia, harta pusaka tidak akan dibahagikan sehinggalah kedua-dua pasangan tersebut meninggal dunia. Keadaan ini menjadikan seolah-olah ibu atau bapa sebagai pemegang amanah sementara ke atas harta pusaka tersebut dan menggunakannya untuk kebajikan anak-anak. Kaedah yang diamalkan adalah berdasarkan prinsip senioriti dan perwalian dalam keluarga, sehingga berlaku kepada abang atau kakak yang tertua. Budaya mengamanahkan harta pusaka kepada waris yang tertua dalam keluarga konsisten diamalkan dalam kalangan masyarakat Melayu. Oleh sebab itu, tanah atau apa-apa bentuk harta yang ditinggalkan akan dimanfaatkan secara kolektif oleh keluarga tanpa dipindah milik kepada waris secara khusus.³⁷

Kedudukan ini berlawanan dengan syariah kerana pindah milik harta pusaka secara hukmi (hukum) kepada waris sebenarnya telah berlaku pada saat pemilik harta meninggal dunia. Mereka berhak untuk menerima dan memanfaatkan bahagian

harta pusaka mengikut kadar yang ditetapkan syarak. Namun, atas faktor budaya, secara tidak langsung telah wujud persefahaman tentang perwalian dalam kalangan waris. Walaupun demikian, waris akan sama-sama berkongsi manfaat daripada harta tersebut secara sama rata melalui persepakatan kekeluargaan. Pembahagian kepada hak milik khusus hanya dilakukan selepas suatu tempoh yang lama selepas kematian kedua-dua ibu bapa,³⁸ dan kadangkala berlarutan tanpa diselesaikan selagi wujud persepakatan untuk berkongsi harta tersebut secara sama rata antara adik-beradik. Tindakan ini membentuk gelagat orang Melayu sejak dahulu dan berterusan sehingga hari ini. Satu kajian ada menyatakan:³⁹

It was found that among the poor and the very poor, their response to the claim of land ownership often meant owning a piece of the shared inherited land with other siblings and relatives. Some may have already inherited land from their deceased relatives, but the land title had yet to be processed. Some lived on land belonging to their parents or parents-in-law, which they would inherit one day, while there were also others (3 percent) who squatted on community or “wakaf” land/fringe land.

Sikap positif yang wujud antara abang, kakak dan adik-beradik berterusan atas dasar kasih sayang, hormat-menghormati dan budaya kekeluargaan.⁴⁰ Hubungan tanggungjawab ini dikenali juga dengan istilah *quasi-parental*, iaitu abang dan kakak mengambil peranan ibu bapa sebagai pengganti penjaga.⁴¹ Berdasarkan amalan ini, saudara kandung yang tertua akan mengambil alih peranan bapa demi kemaslahatan ahli keluarga yang lain.⁴² Walau bagaimanapun, kesan pemilikan bersama dan penangguhan tersebut menyebabkan berlakunya krisis pemilikan tanah yang kronik dalam kalangan orang Melayu pada kemudian hari, seperti pemilikan hartanah oleh waris yang terlalu ramai (*coproprietorship*), saiz tanah yang semakin mengecil dan pemilik hartanah yang telah lama meninggal dunia secara berlapis-lapis (*munasakhat*).⁴³

Pembahagian Harta Pusaka Secara Sama Rata

Gelagat yang biasa berlaku dalam pewarisan harta pusaka antara waris dalam sesebuah keluarga Melayu ialah pembahagian secara sama rata antara waris dan meninggalkan hukum faraid. Konsep ini sekiranya diamalkan secara rigid akan bercanggah dengan hukum syarak kerana hukum syarak menetapkan bahawa bahagian pusaka waris wanita adalah separuh daripada bahagian waris lelaki.⁴⁴ Walau bagaimanapun, dalam

tradisi masyarakat Melayu, amalan sama rata ini digambarkan berlaku secara “pakat” sebagaimana keterangan berikut:⁴⁵

The Muslim law has been applied so frequently by the Collectors of Land Revenue and the Courts that the law of inheritance is now, except as to take special rights of spouses, the Muslim Law. Questions of property and inheritance are seldom litigated between a woman and her own children or between the kindred of an intestate. Such matters are often settled by agreement and the tendency has been that in such agreements the widow usually receives more than her share under Muslim Law.

Perkataan *agreement* tersebut merujuk amalan muafakat yang dilakukan dalam kalangan waris. Biasanya, amalan masyarakat ini berlaku dalam pembahagian harta pusaka di kampung sehingga budaya ini digelar sebagai “adat kampung”.⁴⁶ Permuafakatan yang berlaku dalam kalangan waris bukan setakat pembahagian pusaka yang sama rata, malah boleh memberikan bahagian yang lebih kepada waris tertentu sebagaimana dinukilkan:⁴⁷

... where the family agreed on the distribution of an inheritance, the result was usually to give a specific piece of land to the widow or dependent daughter and for sons to share equally with daughters or even to waive altogether in favour of daughters. Sometimes they would agree to give the whole estate to their mother, no doubt on the understanding that she would not sell it, thus in effect postponing distribution till after the death of both parents.

Pada asasnya, amalan ini tidak bercanggah dengan Islam kerana sikap bermuafakat dan bermesyuarat (*syura*) adalah sebahagian daripada sistem Islam bagi mencari titik persamaan dan keikhlasan berkaitan hak ke atas harta. Oleh itu, keputusan pembahagian ini mestilah berdasarkan sukarela dan persetujuan bersama. Keunikan budaya pakat dalam kalangan orang Melayu ini turut mempengaruhi masyarakat lain yang tinggal dalam komuniti Melayu.⁴⁸

SEKATAN WARIS YANG BUKAN MELAYU DAN KONFLIK PUSAKA

Tafsiran rigid mengenai maksud Melayu yang hanya merujuk bangsa Melayu boleh menyebabkan hak harta pusaka oleh waris pusaka yang bukan Melayu akan tersekat. Keadaan ini menyebabkan kadar pembahagian harta pusaka sebagaimana yang telah

ditentukan dalam al-Quran dan hadis tidak dapat dilakukan dengan sempurna kepada waris yang berhak.⁴⁹ Misalnya dalam perkahwinan campur yang melibatkan orang Melayu dan Cina, dan kedua-duanya telah menganut agama Islam, maka hukum pusaka antara keduanya adalah saling mempusakai. Walau bagaimanapun, terdapat konflik dalam pembahagian harta pusaka kepada pasangan yang bukan Melayu sekiranya melibatkan pindah milik Tanah Rezab Melayu. Hal ini demikian kerana undang-undang hanya membenarkan pindah milik kepada waris yang berbangsa Melayu sahaja⁵⁰ dan ini menghalang pelaksanaan hukum pusaka sebagaimana kehendak syarak untuk diberikan kepada muallaf daripada bangsa lain.⁵¹

Kes sebegini pernah berlaku dalam kes kematian seorang Islam yang meninggalkan isterinya yang bukan Melayu tetapi beragama Islam. Begitu juga dalam kes *Hanisah lwn Tuan Mat* [1970]⁵², anak angkat berbangsa Cina yang diwasiatkan untuk menerima harta pusaka si mati tidak dibenarkan mewarisinya kerana bersalahan dengan Tanah Rezab Melayu dan juga bukan anak jati Kelantan.⁵³ Gelagat yang dibentuk oleh undang-undang ini terpaksa diatasi oleh Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri⁵⁴ dengan mengisytiharkan isteri tersebut sebagai seorang “Melayu”⁵⁵ bagi membolehkannya layak untuk mewarisi harta pusaka suaminya.⁵⁶

Walaupun bagaimanapun, dalam kes perbezaan agama, orang bukan Islam kekal tidak dibenarkan mewarisi harta pusaka pewarisnya yang beragama Islam dikenakan kepada waris yang beragama Islam tetapi telah keluar daripada agama. Sekiranya tiada waris lain, maka baitulmal akan mewarisi harta pusaka tersebut. Fakta ini pernah diputuskan dalam kes *Re Emily binti Abdullah @ Yeo Leng Neo* [1996]. Harta pusakanya hanya diwarisi oleh suami dan bakinya diserahkan kepada baitulmal kerana tiada waris beragama Islam yang lain. Meskipun demikian, tanggungjawab kekeluargaan antara pasangan Melayu dengan bukan Melayu yang berkahwin campur, dan tanggungjawab berkenaan nafkah dan tempat tinggal anak-anak, misalnya tidak terhenti oleh sebab perceraian. Dalam kes *Tang Sung Mooi lwn Too Miew Kim* [1994], mahkamah agung memutuskan bahawa tanggungjawab berkenaan tidak hilang begitu sahaja sekiranya salah satu pihak menganut agama Islam.⁵⁷

Selain budaya orang Melayu yang bersikap hormat-menghormati dan saling berdiplomasi, tidak dinafikan juga kadangkala berlaku konflik berhubung pembahagian harta pusaka. Hubungan kekeluargaan boleh retak dan berlaku pergeseran apabila wujudnya ketidaksefahaman dan sikap tamak akan harta. Peribahasa Melayu ada menyatakan, “badan bersaudara emas takkan bersaudara kasih”, iaitu sikap tamak akan harta boleh memutuskan hubungan persaudaraan.⁵⁸ Berdasarkan gelagat ini, proses pembahagian harta pusaka boleh tertangguh akibat sebahagian waris yang tidak hadir atau memulaukan proses perbicaraan pusaka. Keadaan ini jelas diterangkan bahawa:⁵⁹

One of the most frequent problems that cause the delay is disputes between the beneficiaries. The most frequent type of dispute is the failure to agree on a representative for their land, for registration and legal purposes. They also stated that the disagreements frequently cause beneficiaries, who are often siblings, to feud among themselves for ownership of the land.

Terdapat juga sesetengah orang Melayu yang menganggap terlalu cepat mengadakan pembahagian harta pusaka sebagai gelagat yang tidak baik kerana beralasan sikap ini menunjukkan kecenderungan “tamak harta”, “tidak menghormati ibu yang masih hidup” dan “tidak menghormati jenazah yang baru meninggal dunia”.⁶⁰ Gelagat dan pemikiran sebegini berpunca daripada salah faham orang Melayu dalam memahami hukum pembahagian harta pusaka dan hak ahli waris yang masih hidup,⁶¹ ditambah lagi ketidakupayaan sesetengah anggota masyarakat dalam memahami prosedur pindah milik harta. Lebih malang lagi, tiada tempoh yang ditetapkan oleh undang-undang bagi urusan pindah milik harta pusaka menyebabkan berlakunya kelengahan pembahagian harta pusaka dalam kalangan orang Melayu.⁶² Konflik yang ketara juga berlaku apabila hak mewarisi tanah adat di bawah *Malay customary tenure* hanya diberikan kepada waris wanita sahaja. Amalan sebegini menafikan hak waris lelaki di bawah hukum faraid.

PENDEKATAN ISLAMISASI DALAM BUDAYA DAN GELAGAT MELAYU

Berasaskan perbincangan, jelas bahawa terdapat adat yang bertepatan dengan syarak dan sebaliknya dalam budaya masyarakat Melayu. Pada asasnya, adat atau budaya yang tidak bercanggah dengan syarak adalah diiktiraf sebagai adat yang benar (*urf sahih*). Keadaan ini bersesuaian dengan konsep Islam sebagai agama yang menghargai fitrah dan norma kehidupan, manakala adat atau budaya yang bercanggah dengan prinsip Islam pula jelas bertentangan dengan hukum syarak.

Dalam konteks pembahagian harta berasaskan harta sepencarian, hal ini selari dengan Islam berdasarkan konsep *syarikat al-milk*, iaitu harta yang dikongsi antara suami dengan isteri dalam tempoh perkongsian hidup. Oleh itu, setiap pasangan merupakan rakan kongsi kepada yang lain. Adat membahagikan harta pusaka secara pakat juga adalah selaras dengan prinsip persepakatan (*musyawarah*) dan kerediaan (*an taradin*) antara waris yang berhak. Perbincangan yang mencapai kata sepakat dan dilakukan dengan ikhlas dan suci hati bagi melepaskan hak masing-masing adalah diharuskan dalam Islam dan menepati hukum syarak.

Walau bagaimanapun, sikap bertanggung dalam pembahagian harta pusaka sehingga menafikan hak waris yang memerlukan harta merupakan adat yang salah (*'urf fasid*). Hal ini demikian kerana Islam menetapkan bahawa seseorang waris berhak secara hukmi ke atas harta pusaka apabila pewaris mereka meninggal dunia. Oleh itu, pendekatan menanggungkan pusaka wajar ditinggalkan, melainkan mendapat keredaan waris terlibat. Di bawah prinsip ini juga, tidak timbul soal tamak untuk mendapatkan harta pusaka dengan segera selepas kematian kerana pusaka tersebut ialah hak waris yang telah ditetapkan oleh syarak.

Pembahagian harta pusaka secara sama rata (*an equal inheritance distribution*) adalah seiring dengan hukum syarak sekiranya mendapat keredaan semua waris atau melibatkan waris berhak.⁶³ Prosedurnya ialah setiap waris, khususnya waris lelaki hendaklah mengetahui dahulu bahagian pusaka sebenar mereka sebelum mereka memberikan keredaan untuk melupuskan hak tersebut secara *takharruj*, iaitu penolakan bahagian yang diterima sama ada sepenuhnya atau sebahagian. Prinsip yang utama ialah reda dan ikhlas untuk mengurangkan bahagian masing-masing.⁶⁴

Sementara itu, dalam isu tanah adat pula, pendekatan Islam perlu dilakukan ke atas tanah adat yang dipegang dan diturunkan secara ekstrem kepada waris wanita yang menyalahi syarak. Pemilik harta hendaklah mencari alternatif dengan menyediakan hartanah lain sebagai gantian kepada hartanah adat tersebut. Hal ini bagi meneutralkan komposisi pembahagian pusaka Islam yang memberikan hak waris lelaki dua bahagian daripada bahagian waris perempuan.⁶⁵ Kaedah pusaka tanah adat ini berlaku di Negeri Sembilan dan Naning di Melaka.

KESIMPULAN

Perbincangan menjelaskan bahawa Melayu merupakan satu bangsa yang berteraskan agama Islam, di samping mengamalkan adat warisan keturunan mereka secara turun-temurun. Gelagat ini bukan sahaja menunjukkan penampilan identiti sosial bangsa Melayu, tetapi turut mempunyai hubungan dengan hukum syarak seperti dalam aturan pembahagian hukum pusaka. Hasil perbincangan menunjukkan bahawa orang Melayu tidak 100% mengamalkan hukum berteraskan *al-faraid*, bahkan amalan mereka bercampur (berasimilasi) antara hukum adat dengan agama.

Kesan asimilasi ini kadangkala bertepatan dengan hukum syarak dan ada juga yang bertentangan dengannya, khususnya dalam sesetengah kes, keutamaan diberikan kepada amalan adat berbanding dengan hukum syarak sehingga maqasid syariah tidak tercapai. Misalnya, dalam konteks pindah milik harta pusaka kepada waris yang tidak dilakukan pada waktu yang tepat, hak anak yatim daripada harta

pusaka tertanggung dan hak waris lelaki yang mendapat dua kali ganda bahagian waris perempuan dinafikan. Malah, budaya “bertanggung” dalam pembahagian harta pusaka telah menyebabkan kesan negatif sehingga merumitkan lagi pembahagian harta pusaka akibat berlakunya kematian yang berlapis dan menyebabkan wujudnya pemilikan bersama ke atas hartanah yang kecil sehingga menghilangkan pengambilan manfaat ke atas harta tersebut.

Oleh sebab itu, orang Melayu hendaklah mengubah sikap yang terlalu taksud pada adat dan budaya, dan berubah patuh pada hukum Islam sepenuhnya. Sebarang adat yang bertentangan dengan prinsip Islam hendaklah ditinggalkan. Adat hendaklah menjadi pelengkap kepada syariah, dan bukannya penghalang. Sekiranya wujud adat yang bertentangan, maka adat tersebut mestilah disesuaikan dengan maqasid syariah seperti mencari alternatif harta lain untuk diganti, melakukan musyawarah atau persepakatan dalam mencari kata sepakat, dan mendapatkan keredaan daripada waris. Dengan pelaksanaan langkah-langkah ini, gelagat dalam kalangan masyarakat Melayu akan seiring dan patuh dengan ajaran Islam sepenuhnya.

NOTA

1. Ismail Hamid, 1988. *Masyarakat dan Budaya Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 1. Lihat juga Van Ronkel, 1950. *Science in Netherlands East Indies*. Leiden, hlm. 23.
2. Frank Athelstane Swettenham, t.th. *Malay Sketches*. Edisi Ketiga. London dan New York: John Lane The Bodley Head, hlm. 2
3. Froth, Tabitha, “Ethno-Religious Identity and Urban Malays in Malaysia” dlm. *Asian Ethnicity* 1:2, 1 September 2000. UK: Routledge, hlm. 117-29.
4. Singh, Hari, 2001. “Ethnic Conflict in Malaysia Revisited” dlm. *Commonwealth & Comparative Politics* *lwn* 39 No. 1, Mac 2001. London: Frank Cass, hlm. 53; Shellabear, 1906. “Orang Melayu sebenarnya sangat mementing asal-usul sebagaimana peribahasa, usul menunjukkan asal” dlm. *Kitab Kiliran Budi*. Singapura: Cap Sidang Methodist, hlm. 95.
5. Perkara 160, Perlembagaan Persekutuan.
6. Mohd. Taib Osman, 1989. “Agama dan Kepercayaan Orang Melayu: Organisasi dan Struktur” dlm. *Masyarakat Melayu Struktur, Organisasi dan Manifestasi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 168.
7. Hashim Hj. Musa, 2005. *Bahasa dan Pemikiran Melayu*. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Melayu, Universiti Malaya, hlm. 144.
8. Lee Yok Fee, “Kedinamikan Kecinaan dan Identiti Orang Cina di Malaysia”. Laporan Penyelidikan. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia, hlm. 175; Yen Ching-Hwang, 1986. *A Social History of the Chinese in Singapore and Malaya 1800-1911*. Singapore: Oxford University Press.
9. Tan Chee-Beng, 1979. *The Baba of Malacca: Culture and Identity of a Chinese Peranakan Community in Malaysia*. Petaling Jaya: Pelanduk Publications.

10. Mohd. Ridhuan Tee Abdullah, "Cabaran Integrasi antara Kaum di Malaysia: Perspektif Sejarah, Keluarga dan Pendidikan" dlm. *Jurnal Hadhari* 3, hlm. 63, 2010.
11. Ishak Saat, "Sejarah Panjang Hubungan Malaysia-China". Kertas kerja dalam Seminar 35 Tahun Hubungan Diplomatik Malaysia dengan China". Beijing Foreign Studies University, Beijing, China, 29 Mei-4 Jun 2009, hlm. 6; Oong Hak Ching, 1988. "Sikap dan Pandangan-pandangan Politik Baba Peranakan: 1890-1940" dlm. Nik Hassan Shuhaimi, Nik Anuar Nik Mahmud dan Yahaya Abu Bakar. *Sumbangsih Kumpulan Esei Sejarah*. Bangi: Jabatan Sejarah, Universiti Kebangsaan Malaysia, hlm. 120.
12. *Kamus Dewan Edisi Empat* daripada Pusat Rujukan Persuratan Melayu yang boleh dirujuk melalui <http://prpm.dbp.gov.my/Search.aspx?k=gelagat> (Diakses pada 9 Januari 2012).
13. Mahathir Mohamad, 1970. *The Malay Dilemma*. Singapore-Kuala Lumpur: Times Books International, hlm. 96.
14. Frank Athelstane Swettenham, t.th. *Malay Sketches*. Edisi Ketiga. London dan New York: John Lane The Bodley Head, hlm. 2.
15. Seperti mempercayai bomoh, dukun dan pawang. Dalam Undang-undang Adat 99 Perak dinyatakan, "jika imam tempatnya di masjid, maka bomoh atau pawang tempatnya di rumah orang sakit atau di sawah ladang". Lihat Winstedt, R. O., "More Notes on Malay Magic" dlm. *JMBRAS* 2, hlm. 346, 1927.
16. Frank Athelstane Swettenham, t.th. *Malay Sketches*. Edisi Ketiga. London dan New York: John Lane The Bodley Head, hlm. 2.
17. Isabella L. Bird, 1967. *The Golden Chersonese Travels in Malaya in 1879*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
18. Abdul Samad Hadi, 1988. "Mobiliti Penduduk dan Aliran Kekayaan" dlm. Chamhuri Siwar dan Mohd. Hafiah Piei. *Isu, Konsep dan Dimensi Kemiskinan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 107.
19. Wan Norhasniah Wan Husin, "Business Dominance among the Malays and Chinese in Malaysia from a Civilizational Perspectives" dlm. *International Journal of Social Science and Humanity* 3:4, hlm. 361, Julai 2013.
20. Yaacob Harun, 1989. "Keluarga Melayu: Bentuk Organisasi dan Fungsi" dlm. Mohd. Taib Osman. *Masyarakat Melayu Struktur, Organisasi dan Manifestasi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 25.
21. Ismail Hamid, 1988. *Masyarakat dan Budaya Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 52.
22. Syed Hussein al-Atas, 1977. *The Myth of the Lazy Native*, hlm. 136-37.
23. Mahathir Mohamad, 1970. *The Malay Dilemma*. Singapore-Kuala Lumpur: Times Books International, hlm. 83.
24. Sehingga dikatakan oleh Perdana Menteri Malaysia yang pertama, "biar Cina berniaga dan biar Melayu berpolitik". Lihat Zainuddin Maidin, 1994. *Mahathir di Sebalik Tabir*. Kuala Lumpur: Utusan Distributors Sdn. Bhd., hlm. 21.
25. Gelagat negatif ini walau bagaimanapun hanya disandarkan pada zaman feodal dahulu, iaitu pemerintah zalim dan selalu mengenakan cukai yang tinggi dan merampas harta rakyat. Afifuddin Hj. Omar, 1986. *Pembangunan Ekonomi Kaum Tani*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 14.
26. "Few commoners accumulated any wealth; if they did so a Raja would rob them of it or oblige

- them to lend it without any prospect of repayment”. Lihat Gullick, J. M., 1965. *Indigenous Political Systems of Western Malaya*. London: University of London: The Athlone Press, hlm. 30. Dalam sistem feodal, tanah ialah milik negara dan sultan boleh mengenakan cukai atau merampasnya. Lihat Lenski, G. E., 1966. *Power and Privileges – A Theory of Social Stratification*. New York: McGraw Hill, hlm. 214; Syed Hussein al-Atas, 1977. *The Myth of the Lazy Native*. London: Frank Cass and Company Limited, hlm. 136-37.
27. Syed Hussein al-Atas, 1977. *The Myth of the Lazy Native*. London: Frank Cass and Company Limited, hlm. 136-37.
  28. Isabella L. Bird, 1967. *The Golden Chersonese - Travels in Malaya in 1879*. Kuala Lumpur: Oxford University Press, hlm. 18.
  29. Isabella L. Bird, 1967. *The Golden Chersonese - Travels in Malaya in 1879*. Kuala Lumpur: Oxford University Press, hlm. 18.
  30. Yaacob Harun, 1989. “Keluarga Melayu: Bentuk Organisasi dan Fungsi” dlm. Mohd. Taib Osman. *Masyarakat Melayu Struktur, Organisasi dan Manifestasi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 27.
  31. Gullick, J. M., 1965. *Indigenous Political Systems of Western Malaya*, hlm. 33; Frank Swettenham, 1948. *British Malaya: An Account of The Origin and Progress of British Influence in Malaya*. London: J. Lane, hlm. 84.
  32. Mahathir Mohamad, 1970. *The Malay Dilemma*. Kuala Lumpur: Times Book International, hlm. 110.
  33. Firth, Rosemary. “Housekeeping Among Malay Peasants” dlm. *London School of Economics Monographs on Social Anthropology*, No. 7, 1966; Lihat dalam Yaacob Harun, 1989. “Keluarga Melayu: Bentuk Organisasi dan Fungsi” dlm. Mohd. Taib Osman. *Masyarakat Melayu Struktur, Organisasi dan Manifestasi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 36.
  34. Gullick, J. M., 1965. *Indigenous Political Systems of Western Malaya*. London: University of London, The Athlone Press, hlm. 33; Frank Swettenham, 1948. *British Malaya: An Account of The Origin and Progress of British Influence in Malaya*. London: J. Lane, hlm. 136.
  35. Blagden, C. O., “Minangkabau Custom-Malacca” dlm. *Journal of the Malay Branch of the Royal Asiatic Society (JMBRAS)* Jilid VIII: Part II, Singapore: Printers Ltd., hlm. 313, Disember 1930; Mohd. Din Ali, “Two Forces in Malay Society” dlm. *Intisari* 1:3, Singapore: Malaysian Sociological Research Institute Ltd., hlm. 37, t.th.; Mohamed Din Ali, 1968. “Malay Customary Law and the Family” dlm. David C. Buxbaum (ed.). *Family Law and Customary Law in Asia: A Contemporary Legal Perspective*. The Hague: Martinus Nijhoff, hlm. 187.
  36. Gullick, J. M., 1965. *Indigenous Political Systems of Western Malaya*. London: University of London: The Athlone Press, hlm. 33.
  37. Maxwell, W. E., “The Laws and Customs of The Malays with Reference to the Tenure of Land” dlm. *JSBRAS* 13, hlm. 126, 1884.
  38. Bukhari Md. Nor *lwn* Aisyah binti Ismail [2005]. MTS Kota Bharu.
  39. Husna Sulaiman, Napsiah Mahfoz, 1994. “Women and Poverty in the Agricultural Sector” dlm. Jamilah Ariffin (ed.). *Poverty Amidst Plenty*. Selangor: Pelanduk Publications (M) Sdn. Bhd., hlm. 178 [Kajian ini dijalankan pada Februari-Mac 1991, di Daerah Baling dan Sik, Kedah, dengan responden seramai 388 orang, iaitu 206 dari Baling dan 182 dari Sik].
  40. Yaacob Harun, 1989. “Keluarga Melayu: Bentuk Organisasi dan Fungsi” dlm. Mohd. Taib Osman. *Masyarakat Melayu Struktur, Organisasi dan Manifestasi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 46.

41. Yaacob Harun, 1989. "Keluarga Melayu: Bentuk, Organisasi dan Fungsi" dlm. Mohd. Taib Osman. *Masyarakat Melayu Struktur, Organisasi dan Manifestasi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 45.
42. Yaacob Harun, 1989. "Keluarga Melayu: Bentuk, Organisasi dan Fungsi" dlm. Mohd. Taib Osman. *Masyarakat Melayu Struktur, Organisasi dan Manifestasi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 46.
43. Ishak Shari, 1994. "Rural Development and Rural Poverty in Malaysia The Experience during the New Economic Policy (1971-1990) Period" dlm. Jamilah Ariffin (ed.). *Poverty Amidst Plenty*. Selangor: Pelanduk Publications (M) Sdn. Bhd., hlm. 64.
44. *Surah al-Nisa* '4: 7, 11, 12 dan 176.
45. Ahmad Ibrahim, "The Status of Muslim Women in Family Law in Malaysia and Brunei" dlm. [1964] 6 *MLR* 2, hlm. 364, Singapore: Fakulti Undang-undang Universiti Singapura.
46. Ahmad Ibrahim, "The Status of Muslim Women in Family Law in Malaysia and Brunei" dlm. [1964] 6 *MLR* 2, hlm. 364, Singapura: Fakulti Undang-undang Universiti Singapura.
47. Richard Winstedt, 1958. *The Malays A Cultural History*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd., hlm. 48-49; Lihat juga Ahmad Ibrahim, "The Status of Muslim Women in Family Law in Malaysia and Brunei" dlm. [1964] 6 *MLR* 2, hlm. 364, Singapura: Fakulti Undang-undang Universiti Singapura; Ahmad Ibrahim, "The Administration of Muslim Law in South-East Asia" dlm. [1971] 13 *MLR* 1, hlm. 160. Singapore: Faculty of Law, University Of Singapore.
48. Tan Chee Beng, 1993. *Chinese Peranakan Heritage in Malaysia and Singapore*. Kuala Lumpur: Penerbit Fajar Bakti, hlm. 6; Banks, J. A., 1999. *An Introduction to Multicultural Education*. Needham Heights: Allyn and Bacon, hlm. 10; Marger, M. N. , 2003. *Race and Ethnic Relations: America and Global Perspectives*. USA: Wadsworth/Thompson Learning, hlm. 21; Syed Husin, 1984; Tan, C. B., 1984, 2000a, 2002; Tan, E. K. B., 2001; Tan Yao Sua "Akulturasi Peranakan Cina di Tirok, Terengganu" dlm. *Jurnal Terjemahan Alam & Tamadun Melayu* 2:2, hlm. 160-61, 2011.
49. Lihat *Surah al-Nisa* '4: 11, 12 dan 176.
50. Lihat Malay Reservations Enactment of 1913; Gullick, J. M., 1992. *Rulers and Residents Influence and Power in the Malay States 1870-1920*. Singapore: Oxford University Press, hlm. 202, 225; Shirle Gordon, "Contradictions in the Malay Economic Structure" dlm. *Intisari* 1:2, hlm. 36, t.th.
51. Muhammad Said bin Abd Kadir al-Haj, 1987. *Enakmen-enakmen Rizab Melayu: Satu Kajian Perbandingan*. Selangor: Pejabat Daerah dan Tanah Sabak Bernam, hlm. iii, iv dan 95.
52. [1970] 1 *MLJ* 213.
53. Dalam kes *Ho Giok Chay lwn Nik Aisha*, Hakim memutuskan bahawa tindakan pemohon yang melong tanah responden yang dijadikan sekuriti kerana responden gagal membayar balik pinjaman adalah tidak sah dan batal di bawah Seksyen 12 (1) Enakmen Rezab Melayu Kelantan 1930.
54. Seksyen 13A Enakmen Tanah Rizab Melayu 1930 memperuntukkan bahawa mana-mana tanah dalam kawasan rizab Melayu boleh dipindah milik kepada orang-orang bukan Melayu hanya dengan mendapat kelulusan daripada pihak berkuasa negeri atau raja dalam mesyuarat (Ruler-in-Council).
55. Enakmen Tanah Rezab Melayu 1930 (misalnya Kelantan) mentakrifkan Melayu sebagai: "Malay, means a person belonging to any Malayan race who speaks any Malayan language and professes the Mohammedan religion, and shall include (a) the Majlis Ugama Islam (b) the

- Official Administrator when acting as administrator or trustee of estate of a deceased Malay”.
56. Lihat Shirle Gordon, t.th. “Contradictions in the Malay Economic Structure” dlm. *Intisari* 1:2, hlm. 37.
  57. Mahamad Naser Disa, 2010. “Isu-isu Perundangan yang Berbangkit daripada Pemelukan Islam: Suatu Analisis” dlm. Mohd Nizam Sahad dan Suhaila Abdullah (ed.). *Prosiding Seminar Kebangsaan Dakwah Saudara Kita: Isu dan Cabaran Semasa*. Universiti Sains Malaysia: Bahagian Pengajian Islam, Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan, hlm. 338.
  58. Shellabear, 1906. *Kitab Kiliran Budi (yakni Beberapa Perumpamaan Melayu)*. Singapura: Cap Sidang Methodist, hlm. -7.
  59. Zulkifli Mohamad, Johari Talib dan Ruzman Mohd. Nor. “Issues of Land Inheritance from FELDA Settlers’ Perspective: A Case Study Among Settlers in Lurah Bilut, Bentong”, hlm. 11 melalui <http://www.wbiconpro.com/216-Zulkifli.pdf> (Diakses pada 5 Disember 2011).
  60. Noraziah Ali dan Mohd. Azlan Abdullah, 2009. “Transformasi Sosial ‘Jutawan Segera’ Komuniti Felda” dlm. Yahaya Ibrahim. *Komuniti Pembangunan dan Transformasi*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia, hlm. 86, 98.
  61. Chamhuri Siwar, 1978. *Kehendak dan Bentuk Reformasi Tanah di Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hlm. 82-84.
  62. Zulkifli Mohamad, Johari Talib dan Ruzman Mohd. Nor “Issues of Land Inheritance from FELDA Settlers’ Perspective: A Case Study Among Settlers in Lurah Bilut, Bentong”, hlm. 11 melalui <http://www.wbiconpro.com/216-Zulkifli.pdf> (Diakses pada 5 Disember 2011).
  63. Maznah Mohamad (ed.), 2000. “Islamic Family Law Reforms in Malaysia: Problems and Prospect for Women Empowerment” dlm. *Muslim Women and Access to Justice – Historical, Legal and Social Experience in Malaysia*. Penang: Women’s Crisis Centre, hlm. 67.
  64. Konsep *an taradin*, Lihat *Surah al-Nisa’* 4:29.
  65. *Surah al-Nisa’* 4: 11, 12 dan 176.

RUJUKAN

- Abdul Samad Hadi, 1988. “Mobiliti Penduduk dan Aliran Kekayaan” dlm. Chamhuri Siwar dan Mohd. Hafifah Piei (ed.). *Isu, Konsep dan Dimensi Kemiskinan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Afifuddin Hj. Omar, 1986. *Pembangunan Ekonomi Kaum Tani*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ahmad Ibrahim, “The Status of Muslim Women in Family Law in Malaysia and Brunei” dlm. [1964] 6 *MLR* 2, hlm. 364, Singapore: Fakulti Undang-undang Universiti Singapura.
- A. Syed Husin (ed.), 1984. *Ethnicity, Class and Development Malaysia*. Kuala Lumpur: Persatuan Sains Sosial Malaysia, hlm. 189-211.
- Banks, J. A., 1999. *An Introduction to Multicultural Education*. Needham Heights: Allyn and Bacon.
- Blagden, C. O., “Minangkabau Custom-Malacca” dlm. *JMBRAS (Journal of the Malay Branch of the Royal Asiatic Society)* VIII:II, hlm. 313, Disember 1930, Singapore: Printers Ltd.; Mohd. Din Ali, t.th. “Two Forces in Malay Society” dlm. *Intisari* 1:3,

- hlm. 37, Singapore: Malaysian Sociological Research Institute Ltd.; Mohamed Din Ali, 1968, "Malay Customary Law and the Family" dlm. David C. Buxbaum (ed.). *Family Law and Customary Law in Asia: A Contemporary Legal Perspective*. The Hague: Martinus Nijhoff, hlm. 187.
- Bukhari Md. Nor *Iwn* Aisyah binti Ismail [2005]. MTS Kota Bharu.
- Chamhuri Siwar, 1978. *Kehendak dan Bentuk Reformasi Tanah di Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Dahrendorf, R., 1969. "On the Origin of Inequality Among Men" dlm. Andre Befeille (ed.). *Social Inequality*. Great Britain: Penguin Modern Sociology Readings.
- Enakmen Tanah Rezab Melayu 1930.
- Firth, Rosemary, "Housekeeping Among Malay Peasants" dlm. *London School of Economics Monographs on Social Anthropology*. No. 7, 1966.
- Frank Athelstane Swettenham, t.th. *Malay Sketches*. Edisi Ketiga. London and New York: John Lane The Bodley Head.
- Frank Athelstane Swettenham, 1948. *British Malaya*. London: George Allen and Unwin Co.
- Froth, Tabitha, "Ethno-Religious Identity and Urban Malays in Malaysia" dlm. *Asian Ethnicity* 1:2, 1 September 2000.
- Gullick, J. M., 1965. *Indigenous Political Systems of Western Malaya*. London: University of London, The Athlone Press.
- Gullick, J. M., 1992. *Rulers and Residents Influence and Power in the Malay States 1870-1920*. Singapore: Oxford University Press, hlm. 202, 225.
- Hall, J. D. *KAR*, 29 Mei 1930-18 Mei 1931, hlm. 46.
- Hashim Hj. Musa, 2005. *Bahasa dan Pemikiran Melayu*. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Melayu, Universiti Malaya.
- Husna Sulaiman dan Napsiah Mahfoz, 1994. "Women and Poverty in the Agricultural Sector" dlm. Jamilah Ariffin (ed.). *Poverty Amidst Plenty*. Selangor: Pelanduk Publications (M) Sdn. Bhd.
- Isabella L. Bird, 1967. *The Golden Chersonese - Travels in Malaya in 1879*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Ishak Saat. "Sejarah Panjang Hubungan Malaysia-China". Kertas kerja dlm. Seminar 35 Tahun Hubungan Diplomatik Malaysia dengan China. Beijing Foreign Studies University, Beijing, China, 29 Mei-4 Jun 2009.
- Ishak Shari, 1994. "Rural Development and Rural Poverty in Malaysia The Experience during the New Economic Policy (1971-1990) Period" dlm. Jamilah Ariffin (ed.). *Poverty Amidst Plenty*. Selangor: Pelanduk Publications (M) Sdn. Bhd.
- Ismail Hamid, 1988. *Masyarakat dan Budaya Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kamus Dewan Edisi Empat* melalui Pusat Rujukan Persuratan Melayu yang boleh dirujuk melalui <http://prpm.dbp.gov.my/Search.aspx?k=gelagat> (Diakses pada 9 Januari 2012).
- Khoo Boo Teik, 1995. *Paradoxes of Mahathirism – an Intellectual Biography of Mahathir Mohamad*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.

- Khoo Kay Kim. "Latar Belakang Sejarah Masyarakat India dan Cina di Tanah Melayu" dlm. *JEBAT* 1, 1971.
- Lau, D. C., 1979. *The Analects of Confucius*. England: Penguin Books Ltd.
- Lee Yok Fee, "Kedinamikan Kecinaan dan Identiti Orang Cina di Malaysia". Laporan Penyelidikan. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia, hlm. 175; Yen Ching-Hwang, 1986. *A Social History of the Chinese in Singapore and Malaya 1800-1911*. Singapore: Oxford University Press.
- Lenski, G. E., 1966. *Power and Privileges – A Theory of Social Stratification*. New York: McGraw Hill.
- Mahamad Naser Disa, 2010. "Isu-isu Perundangan yang Berbangkit daripada Pemelukan Islam: Suatu Analisis" dlm. Mohd Nizam Sahad dan Suhaila Abdullah (ed.). *Prosiding Seminar Kebangsaan Dakwah Saudara Kita: Isu dan Cabaran Semasa*. Universiti Sains Malaysia: Bahagian Pengajian Islam, Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan, hlm. 338.
- Mahathir Mohamad, 1970. *The Malay Dilemma*. Singapore-Kuala Lumpur: Times Books International.
- Marger, M. N., 2003. *Race and Ethnic Relations: America and Global Perspectives*. USA: Wadsworth/Thompson Learning
- Mohamad Abu Bakar, 1989. "Pemodenan, Pengislaman dan Kebebasan Wanita Melayu" dlm. Ismail Hussein, Aziz Deraman dan Abdul Rahman al-Ahmadi. *Tamadun Melayu*. Jilid 1. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohd. Ridhuan Tee Abdullah, "Cabaran Integrasi antara Kaum di Malaysia: Perspektif Sejarah, Keluarga dan Pendidikan" dlm. *Jurnal Hadhari* Bil. 3, 2010.
- Mohd. Taib Osman, 1989. "Agama dan Kepercayaan Orang Melayu: Organisasi dan Struktur" dlm. *Masyarakat Melayu Struktur, Organisasi dan Manifestasi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Muhammad Said bin Abd Kadir al-Haj, 1987. *Enakmen-enakmen Rizab Melayu: Satu Kajian Perbandingan*. Selangor: Pejabat Daerah dan Tanah Sabak Bernam, hlm. iii, iv dan 95.
- Norazia Ali dan Mohd. Azlan Abdullah, 2009. "Transformasi Sosial 'Jutawan Segera' Komuniti Felda" dlm. Yahaya Ibrahim. *Komuniti Pembangunan dan Transformasi*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Oong Hak Ching, 1988. "Sikap dan Pandangan-pandangan Politik Baba Peranakan: 1890-1940" dlm. Nik Hassan Shuhaimi, Nik Anuar Nik Mahmud dan Yahaya Abu Bakar, *Sumbangsih Kumpulan Esei Sejarah*. Bangi: Jabatan Sejarah, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Perkara 160, Perlembagaan Persekutuan.
- Wilkinson, R. J., 1908. "History Part I – Events Prior to British Ascendancy" dlm. *Papers on Malay Subjects*. Kuala Lumpur: F. M. S. Government Press.
- Winstedt, R. O., "More Notes on Malay Magic" dlm. *JMBRAS* 2, 1927.
- Winstedt, R. O., 1961. *The Malays – A Cultural History*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Winstedt, R. O., 1958. *The Malays A Cultural History*. London: Routledge and Kegan Paul

- Ltd., hlm. 48-49; Ahmad Ibrahim, "The Status of Muslim Women in Family Law in Malaysia and Brunei" dlm. [1964] 6 *MLR* 2, hlm. 364, Singapore: Fakulti Undang-undang Universiti Singapura; Ahmad Ibrahim, "The Administration of Muslim Law in South-East Asia" dlm. [1971] 13 *MLR* 1, hlm. 160. Singapore: Faculty of Law, University of Singapore.
- Seksyen 13A Enakmen Tanah Rizab Melayu 1930.
- Shellabear, 1906. *Kitab Kiliran Budi (yakni Beberapa Perumpamaan Melayu)*. Singapura: Cap Sidang Methodist.
- Shirle Gordon, "Contradictions in the Malay Economic Structure" dlm. *Intisari* 1:2, hlm. 36, t.th.
- Singh, Hari, "Ethnic Conflict in Malaysia Revisited" dlm. *Commonwealth & Comparative Politics* 39:1, Mac 2001, 2001.
- Suryadinata (ed.), 1989. *The Ethnic Chinese in the Asean States*. Singapore: ISEAS.
- Syed Hussein al-Atas, 1977. *The Myth of the Lazy Native*. London: Frank Cass.
- Tan Chee Beng, 1993. *Chinese Peranakan Heritage in Malaysia and Singapore*. Kuala Lumpur: Penerbit Fajar Bakti.
- Tan Chee-Beng, 1979. *The Baba of Malacca: Culture and Identity of a Chinese Peranakan Community in Malaysia*. Petaling Jaya: Pelanduk Publications.
- Tan Chee Beng, 1984. "Acculturation, Assimilation and Integration: The Case of The Chinese" dlm. A. Syed Husin (ed.). *Ethnicity, Class and Development Malaysia*. Kuala Lumpur: Persatuan Sains Sosial Malaysia, hlm. 189-211.
- Tan Chee Beng, 2000a. "Socio-cultural Diversities and Identities" dlm. Lee, K. H. dan Tan, C. B. (ed.). *The Chinese in Malaysia*. Oxford: Oxford University Press, hlm. 31-71.
- Tan Chee Beng, 2002. *Chinese Minority in a Malay State: The Case of Terengganu in Malaysia*. Singapore: Eastern University Press.
- Tan, E. K. B. "From Sojourners to Citizens: Managing the Ethnic Chinese Minority in Indonesia and Malaysia" dlm. *Ethnic and Racial Studies* 24:6, hlm. 949-78, 2001.
- Tan Yao Sua, "Akulturasi Peranakan Cina di Tirok, Terengganu" dlm. *Jurnal Terjemahan Alam & Tamadun Melayu* 2:2, 2011.
- Van Ronkel, 1950. *Science in Netherlands East Indies*. Leiden: Sijthoff, hlm. 23.
- Wang Gungwu, 1992. *Community and Nation: China, Southeast Asia and Australia*. Sydney: Allen and Unwin.
- Wan Norhasniah Wan Husin, 2011. "Business Dominance among the Malays and Chinese in Malaysia from a Civilizational Perspectives" dlm. *International Journal of Social Science and Humanity* 3:4, Julai 2013.
- Yaacob Harun, 1989. "Keluarga Melayu: Bentuk Organisasi dan Fungsi" dlm. Mohd. Taib Osman. *Masyarakat Melayu Struktur, Organisasi dan Manifestasi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Yap Beng Liang, 1989. "Stratifikasi Sosial dan Masyarakat Melayu" dlm. Mohd. Taib Osman. *Masyarakat Melayu Struktur, Organisasi dan Manifestasi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Yong Mun Cheong, 1974. *Trends in Malaysia II Proceedings and Background Paper*. Singapore: Singapore University Press.
- Zainuddin Maidin, 1994. *Mahathir di Sebalik Tabir*. Kuala Lumpur: Utusan Distributors Sdn. Bhd.
- Zulkifli Mohamad, Johari Talib dan Ruzman Mohd. Nor. "Issues of Land Inheritance from FELDA Settlers' Perspective: A Case Study Among Settlers in Lurah Bilut, Bentong" melalui <http://www.wbiconpro.com/216-Zulkifli.pdf> (Diakses pada 5 Disember 2011).